

Medical Ethics and Law
Research Center

Tārīkh-i pizishkī i.e., Medical History

2024; 16: e6

Shahid Beheshti
University of Medical Sciences

Study Anointing in the Catholic Church as a Single-Method Treatment

Kamran Mahlooji¹, Mahsima Abdoli^{1*}, Mohsen Baghbani²

1. Department of History of Medicine, Persian Medicine School, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2. Department of Persian Language and Literature, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Single-method treatment is a method of treatment that often removes the disease from the body of patients with the help of an immaterial source and using only one method, regardless of the type of disease and it has not been studied so far. This article deals with one of the examples of this treatment method, namely ointment ordinance in the Catholic Church and its roots throughout history and other related issues.

Methods: In this research, religious and mythological sources in different religious, literary and historical fields, especially the holy texts of Christianity, were examined for comparison and analysis. Also, with the keywords of single-method treatments, tradition of anointing, anointing in Christianity, anointing with oil, anointing in Judaism and anointing in the Catholic Church, related articles in reliable citation databases such as Pubmed, Scopus, Google Scholar, SID and Magiran were reviewed and after Measuring the validity of their findings, some of them were cited.

Ethical Considerations: In the current research, the ethical aspects of library study, including the authenticity of texts, honesty and trustworthiness, have been observed.

Results: In the Catholic Church, patients' anointing is one of the seven traditional rites that are performed as a symbol of eternal life and health of soul and body. This ritual has been popular among other ancient tribes, but based on the special approach of Catholic Christians in terms of its religious position in the church and also the special conditions that were given to the performers of this ritual; its importance is distinguished from other tribes.

Conclusion: Single-method treatments, which are used in the treatment of diseases by connecting to a supernatural source, have been common among some tribes for a long time. The rite of anointing in the Catholic Church was not initially considered a one-way cure, but only a religious tradition, but it gradually evolved throughout history and evolved in the church and healing was achieved through it.

Keywords: Anointing; Single-Method Treatment; Medical History; Healing Ritual; Catholic Church

Corresponding Author: Mahsima Abdoli; **Email:** mahsima.abdoli1@gmail.com

Received: March 31, 2023; **Accepted:** November 25, 2023; **Published Online:** July 14, 2024

Please cite this article as:

Mahlooji K, Abdoli M, Baghbani M. Study Anointing in the Catholic Church as a Single-Method Treatment. *Tārīkh-i pizishkī, i.e., Medical History*. 2024; 16: e6.

بررسی سنت تدهین در کلیسای کاتولیک به عنوان درمان تکرش

کامران محلوجی^۱، مه‌سیما عبدلی^{۱*}، محسن باغبانی^۲

۱. گروه تاریخ پزشکی، دانشکده طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.

۲. گروه زبان و ادب فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: درمان تکرشی یک شیوه درمانی است که غالباً به کمک یک منبع غیر مادی و تنها با استفاده از یک روش، بی‌توجه به نوع بیماری، بیماری را از تن بیماران دور می‌نماید و تاکنون مورد مطالعه قرار نگرفته است. این مقاله به یکی از مصادیق این روش درمانی، یعنی آیین تدهین در کلیسای کاتولیک و ریشه‌های آن در طول تاریخ و دیگر موضوعات مرتبط می‌پردازد.

روش: در این پژوهش منابع آیینی و اسطوره‌ای در حوزه‌های مختلف مذهبی، ادبی و تاریخی، به ویژه متون مقدس دین مسیحیت، جهت مقایسه و تحلیل مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین با واژگان کلیدی درمان‌های تکرشی، سنت تدهین، تدهین در مسیحیت، تدهین با روغن، تدهین در یهودیت و تدهین در کلیسای کاتولیک، مقالات مرتبط موجود در پایگاه‌های استنادی معتبر همچون PubMed، Scopus، Google Scholar، SID و Magiran بررسی شدند و پس از سنجش صحت یافته‌های آن‌ها، تعدادی از آن‌ها مورد استناد قرار گرفتند.

ملاحظات اخلاقی: کلیه ملاحظات اخلاقی مربوط به پژوهش‌های کتابخانه‌ای در این مطالعه رعایت شده است.

یافته‌ها: در کلیسای کاتولیک، آیین تدهین بیماران یکی از هفت آیین مرسوم است که به عنوان سمبل حیات جاودان و سلامت روح و جسم اجرا می‌شود. این آیین در میان سایر اقوام باستانی هم رواج داشته، ولیکن بر اساس رویکرد خاص مسیحیان کاتولیک از لحاظ جایگاه مذهبی آن در کلیسا و نیز شرایط خاصی که برای اجراکنندگان این آیین قائل بودند، اهمیت آن نسبت به سایر اقوام متمایز می‌شود.

نتیجه‌گیری: درمان‌های تکرشی که با اتصال به یک منبع فراطبیعی در درمان بیماری‌ها به کار گرفته می‌شوند، از دیرباز میان برخی اقوام متداول بوده است. آیین تدهین در کلیسای کاتولیک در ابتدا به عنوان یک درمان تکرشی تلقی نشده بود، بلکه تنها یک سنت مذهبی بود، اما به مرور در طول تاریخ تحول یافت و در کلیسا تکامل پیدا کرد و شفا از طریق آن محقق گردید.

واژگان کلیدی: تدهین؛ درمان تکرش؛ تاریخ پزشکی؛ آیین شفا؛ کلیسای کاتولیک

نویسنده مسئول: مه‌سیما عبدلی؛ پست الکترونیک: mahsima.abdoli1@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۴؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

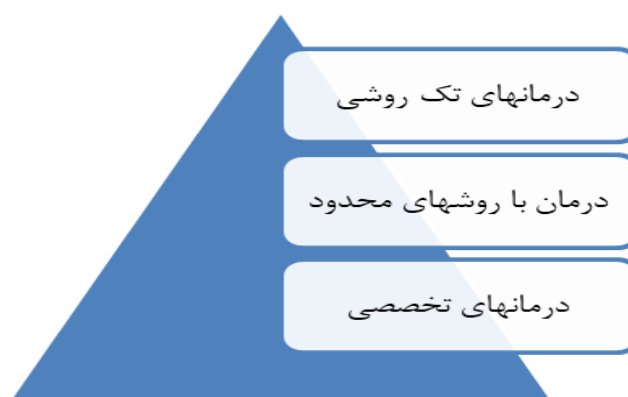
Mahlooji K, Abdoli M, Baghbani M. Study Anointing in the Catholic Church as a Single-Method Treatment. *Tārīkh-i pizishkī*, i.e., *Medical History*. 2024; 16: e6.

مقدمه

اصطلاح درمان‌های تک‌روش برای اولین بار در مقاله «نظری به درمان‌های اسطوره‌ای» مطرح گردید. در این مقاله با معرفی آیین تدهین بیماران در کلیسای کاتولیک به عنوان یک «درمان تک‌روشی»، ویژگی‌های این روش درمانی در چهارچوب «درمان‌های تک‌روشی» تبیین شد. تأکید بر کلیسای کاتولیک نخست به سبب کثرت پیروان این کلیسا و سپس به سبب اختلافاتی است که در پذیرش این آیین و روش اجرای آن میان فرقه‌های مختلف مسیحیت وجود دارد (۱).

در این مقاله روش‌های درمانی به سه دسته کلی تقسیم شد: ۱- درمان‌های تک‌روش که در آن یک نیروی معنوی اقدام به درمان بیماری می‌نماید و بی‌توجه به نوع بیماری در طی یک

مراسم واحد، سلامتی را به بدن بازمی‌گرداند؛ ۲- درمان با روش محدود که غالباً تعادل‌محور است و در آن تمرکز بر بازگرداندن و هدایت بدن به نقطه تعادل است. در این روش درمانی بدن یک کل یکپارچه در نظر گرفته می‌شود که تعادل آن در زمان بیماری از میان رفته است. از این رو بیماری هویت مستقل ندارد و اغلب نتیجه برهم‌خوردن تعادل بدن است؛ ۳- هر بیماری هویت و درمان خاص خود را دارد و تمرکز بر شناخت و تعریف بیماری‌هاست. از این رو بیماری‌ها در این حوزه از پزشکی، گستردگی بیشتر و تنوع وسیع‌تری دارند، در نتیجه هرچه بر فهرست بیماری‌ها اضافه می‌شود، این سبک از درمان پیشرفته‌تر می‌گردد.

تصویر ۱: جایگاه درمان‌های تک‌روش نسبت به دیگر شیوه‌های درمانی

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

روش

در این پژوهش منابع آیینی و اسطوره‌ای در حوزه‌های مختلف مذهبی، ادبی و تاریخی به ویژه متون مقدس دین مسیحیت، جهت مقایسه و تحلیل مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین با واژگان کلیدی درمان‌های تک‌روشی، سنت تدهین، تدهین در مسیحیت، تدهین با روغن، تدهین در یهودیت و تدهین در

کلیسای کاتولیک، مقالات مرتبط موجود در پایگاه‌های استنادی معتبر همچون Google Scholar، Scopus، Pubmed و Magiran و SID بررسی شدند و پس از سنجش صحت یافته‌های آن‌ها، تعدادی از آنان مورد استناد قرار گرفتند.

یافته‌ها

تئوری درمان‌های تک‌روش یکی از دیدگاه‌های نوین در حوزه تاریخ پزشکی است که همانند دیگر نظریه‌ها، تبیین آن نیازمند پیداکردن مصادیق متعدد در این حوزه می‌باشد. این مطالعه نشان می‌دهد که تدهین در مسیحیت یکی از روش‌های

درمان‌های تک‌روش می‌باشد. برگزارکنندگان مراسم تدهین، فارغ از اینکه عامل بیماری چیست و یا نوع بیماری کدام است، با اتصال به یک منبع معنوی تلاش می‌کنند تا بیماری را تنها با یک روش درمان نمایند. این گروه اصل بیماری را کتمان نمی‌کنند، اما برای درمان تمام بیماری‌ها از یک روش استفاده می‌کنند. این ویژگی باعث می‌شود که تدهین در مسیحیت از مصادیق درمان‌های تک‌روش محسوب گردد.

بحث

۱. کلیسای کاتولیک و هفت راز مقدس: کلیسای کاتولیک بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین نهاد فعال بین‌المللی است که بیش از ۳/۱ میلیارد پیرو دارد (۲). این کلیسا بر «اعتقادنامه نیقیه^۱» بنا شده و به هفت آیین کلیسا (هفت راز مقدس) یا ساکرامنت‌ها باور دارد. مفهوم دینی راز «دریافت نشان مرئی برای دست‌یافتن به فضایل نامرئی است» (۳-۴).

کلمه راز یا سر را نخستین‌بار آگوستین قدیس (Saint Augustinus) در قرن چهارم و پنجم میلادی به مفهوم امروزی آن (نشانه قابل رؤیت از فیض غیر قابل رؤیت) به کار برد. هفت راز مقدس عبارت‌اند از:

۱- آیین غسل تعمید که سمبل ایمان است؛ ۲- آیین عشاء ربانی که سمبل محبت و مشارکت است؛ ۳- آیین تأیید یا تثبیت ایمان که سمبل امید است؛ ۴- آیین ازدواج مسیحی که سمبل زندگی خداپسندانه است؛ ۵- آیین دست‌گذاری یا تفویض درجات روحانی که سمبل برگزیدگی برای خدمت روحانی است؛ ۶- آیین توبه و اعتراف که سمبل عدالت و پاکی است؛ ۷- آیین تدهین بیماران که سمبل حیات جاودان و سلامت روح و جسم است (۵).

برخی از این سنت‌ها مانند غسل تعمید و عشاء ربانی و تأیید و توبه برای مؤمنان کاتولیک اجباری و برخی دیگر مثل ازدواج و تدهین اختیاری‌اند (۴).

هفت راز مذکور نشانه‌هایی مقدس‌اند که به وسیله مسیح پایه‌گذاری شد تا فیض را در جان مؤمنان به وجود آورند یا

افزایش دهند (۶). انجام مراسم این رازها قواعدی دارد و برای اجرای آن‌ها به سه عنصر زیر نیاز است:

۱- نشان محسوس و قابل رؤیت؛ مانند روغن مقدس (در آیین تدهین) و آب (در مراسم غسل تعمید) و نان و شراب (در عشاء ربانی)؛ ۲- دعا: عاملی که با آن معنی آیین‌ها فهمانده می‌شود و شامل قرائت‌ها، دعاها و سرودهای خاص کلیسایی است؛ ۳- اجراکننده مراسم (خادم قانونی): کسی که کسوت روحانیت را پذیرفته و اجازه یافته همه یا برخی از این آیین‌ها را اجرا کند (۴).

۲. پیشینه تدهین (روغن مالی): نمی‌توان به درستی معلوم کرد که روش تدهین از چه زمانی و از کجا آغاز شده است. ظاهر امر این است که روغن از دیرباز در مناطق مختلف جهان برای مصارف گوناگون درمانی و زینتی به کار می‌رفته است. برای مثال، درمان با استفاده از ماساژ و روغن در طب ایرانی^۲ کاربرد داشته و همچنان هم به عنوان یک روش کارآمد و مؤثر به کار گرفته می‌شود (۷-۸).

مستندات نشان می‌دهد که در اقوام باستانی حوزه مدیترانه از روغن در مصارف مختلفی استفاده می‌شده و در کتاب «عهد عتیق» نیز بر متداول بودن کاربردهای آن صحنه گذاشته شده است، هرچند که رابطه دین یهود با روغن زیتون همیشه حسنه نبوده است (۹).

در عهد عتیق اشاراتی به کاربرد روغن وجود دارد، از جمله:

- چهره او را به روغن شاداب می‌سازد (۱۰).

- خداوند یهوه می‌گوید: تو را به آب غسل دادم، تو را از خونت طاهر ساختم و تو را به روغن تدهین کردم (۱۱).

- مادر شوهرش، نعومی، وی را گفت: پس خویشتن را غسل بده و تدهین کن و رخت را پوشیده و به خرمن رو (۱۲).

از آداب آن دوره یکی این است که میزبان، برای احترام، سر میهمان را با روغن یا عطر مسح می‌کرد. مسح پای میهمان نیز برای نشان دادن ارادت و احترام فروتنانه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود.

- ساخت روغن مقدس یا روغنی شبیه به آن برای بنی‌اسرائیل ممنوع بوده است.

بر اساس مطالعه حاضر در عهد عتیق شاهی برای استفاده آیینی از تدهین با روغن مقدس برای درمان بیماران یافت نشد، اما شواهدی برای این موضوع در عهد جدید وجود دارد که آن را بدل به آیینی مسیحی می‌کند.

۳. آیین تدهین در کلیسای کاتولیک: تدهین بیماران در سنت مسیحی بر یک عمل آیینی شامل مالیدن روغن معطر و دعاخوانی دلالت دارد، بدین معنی که یک فرد مؤمن از خادمان قانونی کلیسا، همزمان با مالیدن روغن به بیمار دعایی نیز بر زبان می‌آورد. در «رساله یعقوب» از عهد جدید آمده است: «اگر کسی از شما مبتلای بلایی باشد دعا بنماید و اگر کسی خوشحال باشد، سرود بخواند. هرگاه کسی از شما بیمار باشد، کشیشان را طلب کند تا برایش دعا نمایند و او را به نام خداوند به روغن تدهین کنند. دعای ایمان، مریض را شفا خواهد بخشید و خداوند او را خواهد برخیزاند و اگر گناه کرده باشد، از او آمرزیده خواهد شد» (۱۹-۱۸).

اکنون لازم است به این پرسش‌ها پاسخ دهیم که راز تدهین بر چه مبنایی استوار است و چگونه و با چه شرایطی و توسط چه کسانی انجام می‌گیرد؟ روغنی که در آن استفاده می‌شود چیست؟ دعای آن چه مضمونی دارد و چه کسانی آن را دریافت می‌کنند؟

۳-۱. مبانی راز تدهین: در بحث از مبانی راز تدهین لازم است به بینش جامعه مورد پژوهش درباره اسباب بیماری و سپس به مبانی مقدس قلمدادشدن این عمل پرداخته شود. این عبارات از کتاب‌های «سفر خروج» و «سفر تثنیه» پاسخ موضوع نخست را در خود دارد:

- گفت: هر آینه اگر قول یهوه، خدای خود را بشنوی و آنچه را در نظر او راست است، به جای آوری و احکام او را بشنوی و تمامی فرایض او را نگاه داری، همانا هیچ یک از همه مرض‌هایی را که بر مصریان آورده‌ام بر تو نیاورم، زیرا که من یهوه، شفادهنده تو هستم (۲۰).

از فرازی از کتاب «اشعیا نبی» در عهد عتیق نیز روشن می‌شود که از روغن برای بهبود زخم و کوفتگی استفاده می‌شده است.

- تمامی سر بیمار است و تمامی دل مریض. از کف پا تا به سر در آن تندرستی نیست، بلکه جراحت و کوفتگی و زخم متعفن که نه بخیه شده و نه بسته گشته و نه با روغن التیام شده است (۱۳).

از شواهد موجود در عهد عتیق معلوم می‌شود تدهین امری مختص به دین مسیحیت نیست، بلکه در اصل سنتی یهودی است. برخی پژوهشگران نیز آن را سنتی متعلق به آیین میترائیسم دانسته‌اند (۱۴).

در دین یهود مسح روشی برای برکت‌بخشیدن است و این برکت‌بخشی تشرف به مقام‌های دنیوی (پادشاهی) و معنوی (نبوت و کهنات) را هم شامل می‌شود (۱۵). بنا بر این سنت، اگر کسی دارای مقام نبوت یا کهنات یا سلطنت خداوند بر زمین باشد، می‌بایست طی مراسمی با روغن مسح مقدس تدهین گردد. این رسمی است که ظاهراً در یهودیت برای زدودن پلیدی و دریافت خلوص انجام می‌گیرد تا بدین‌وسیله فیض الهی در شخص جریان یابد.

- و نیز به پادشاهی‌رسیدن شاول (طالوت)^۲ با تدهینی که سموئیل نبی آن را انجام می‌دهد:

- پس سموئیل ظرف روغن را گرفته بر سر وی ریخت و او را بوسیده و گفت: آیا این نیست که خداوند تو را مسح کرد تا بر قوم او حاکم شوی (۱۶).

از این آیات می‌توان دریافت:

- هدف اصلی مسح با روغن مسح مقدس در آیین یهود، تقدس بخشیدن به یک فرد (کاهن) یا شیء (اشیای عبادتگاه) بوده و استفاده از روغن برای مسح پادشاهان بعدها مجاز شده است.

- در دین یهود، مسح نه تنها اقدامی مقدس، بلکه اقدامی سیاسی - اجتماعی بوده است (۱۷).

- استفاده از روغن مسح در خارج از موارد ذکرشده یا ریختن آن بر بدن افراد عادی و بیگانگان ممنوع بوده است.

– الان ببینید که من خود او هستم و با من خدای دیگری نیست. من می‌میرانم و زنده می‌کنم. مجروح می‌کنم و شفا می‌دهم و از دست من رها نشده‌ای نیست (۲۱).

در این نگاه اسطوره‌ای – دینی با ساختار یک تفکر درمانی عریان رو به رو می‌شویم. یهوه اعلام می‌کند که او بیماری‌ها را به مردم تحمیل می‌کند و اگر او نخواهد از نفوذ بیماری به بدن مردم خبری نیست و خود را «شفادهنده» معرفی می‌کند. در این زمینه فکری، وجود بیماری به دلیل عدم اطاعت و یا ناآگاهی از فرمان یهوه است و سلامت در اطاعت و پیروی از او به دست می‌آید.

آیات عهد جدید ضمن حفظ مبانی کلی دین یهود درباره اسباب بیماری، فروعاتی نیز بر آن می‌افزاید و اسباب شفا را مطابق مذاق انجیل کمی لطیف‌تر می‌سازد و از واژه کلیدی «ایمان» بهره می‌برد. کارکرد ایمان در این بخش از انجیل متی^۴ که درباره شفای بیماران مختلف به دست حضرت عیسی است، کاملاً روشن است:

او هنوز این سخنان را بدیشان می‌گفت که ریسی آمد و او را پرستش نموده، گفت: اکنون دختر من مرده است، لکن بیا و دست خود را بر وی گذار که زیست خواهد کرد * پس عیسی به اتفاق شاگردان خود برخاسته از عقب او روانه شد * و اینک زنی که به مدت دوازده سال به مرض استحاضه مبتلا می‌بود، از عقب او آمده دامن ردای او را لمس نمود * زیرا به خود گفته بود اگر فقط ردایش را لمس کنم هر آینه شفا یابم * عیسی برگشته نظر بر وی انداخته گفت: ای دختر، خاطر جمع باش، زیرا که ایمانت تو را شفا داده است. در ساعت آن زن رستگار گردید * و چون عیسی به خانه ریسی درآمد نوحه‌گران و گروهی از شورش‌کنندگان را دیده * بدیشان گفت: راه دهید، زیرا دختر نمرده است، بلکه در خواب است. ایشان بر وی سخریه کردند * اما چون آن گروه بیرون شدند، داخل شده دست آن دختر را گرفت که در ساعت برخاست * و این کار در تمام آن مرز و بوم شهرت یافت * و چون عیسی از آن مکان می‌رفت، دو کور فریادکنان در عقب او افتاده گفتند: پسر داود، بر ما ترحم کن * و چون به خانه درآمد، آن

دو کور نزد او آمدند. عیسی بدیشان گفت: آیا ایمان دارید که این کار را می‌توانم کرد * گفتندش بلی خداوندا * در ساعت چشمان ایشان را لمس کرده گفت: بر وفق ایمانتان به شما بشود * در حال چشمانشان باز شد * و هنگامی که ایشان بیرون می‌رفتند، ناگاه دیوانه‌ای گنگ را نزد او آوردند * و چون دیو بیرون شد، گنگ گویا گردید و همه در تعجب شده گفتند: در اسرائیل چنین امر هرگز دیده نشده بود * لیکن فریسیان گفتند به واسطه ریسی دیوها دیوها را بیرون می‌کند * و عیسی در همه شهرها و دهات گشته در کنایس ایشان تعلیم داده به بشارت ملکوت موعظه می‌نمود و هر مرض و رنج مردم را شفا می‌داد * (۲۲).

از این عبارات انجیل متی چند نکته به دست می‌آید:

– عیسی هر مرض و رنجی را که مردم بدان مبتلا بودند، شفا می‌داد؛

– دست‌گذاری و لمس برای شفای بیماران جزء عرفیات مردم آن روزگار بوده است؛

– تبرک‌جستن برای شفا به لباس یا دامن شخص مقدس نیز در زمره اعتقادات عرفی آن جامعه بوده است؛

– امراضی چون دیوانگی، گنگی، صرع و... به دخول دیوها و ارواح پلید در بدن فرد بیمار نسبت داده می‌شده و دیوها نیز دارای رتبه‌هایی بوده و ریسی داشته‌اند. این نیز در زمره عرفیات و باورهای آن جامعه و ارجاع برخی بیماری‌ها به امور غیر مادی و پلید است؛

– ایمان داشتن شرط شفا یافتن و دوری از بیماری است. تأکید بر ایمان نیز در واقع تأکید بر حقیقتی غیر مادی است.

عهد جدید با موضوع ایمان پیوستگی کامل دارد و شواهد در این باره فراوان است. برای نمونه، در انجیل متی، رابطه میان ایمان و درمان قابل تأمل است:

– در کفرناحوم یوزباشی نزد او می‌آید تا خادم مفلوجش را شفا دهد: عیسی بدو گفت: من آمده‌ام و او را شفا خواهم داد * یوزباش در جواب گفت: خداوندا لایق آن نیم که زیر سقف من آیی، بلکه فقط سخنی بگو و خادم من صحت خواهد یافت * زیرا که من نیز مردی زیر حکم هستم و سپاهیان را زیردست

را زنده کنید، دیوها را بیرون نمایید. مفت یافته‌اید مفت بدهید * (۲۲).

عبارات بالا، هرچند به اتصال به منبع معنوی برای بیرون‌راندن بیماری از بدن می‌پردازد، اما شاهی برای تدهین بیماران با روغن ندارد. این موضوع نشان می‌دهد که درمان‌های تک‌روش محدود به تدهین نیست و موضوع مهم در آن اتصال به امر معنوی برای دریافت شفا می‌باشد. موضوع تدهین بیماران برای درمان در انجیل مرقس و درمان با شراب و روغن در انجیل لوقا آمده است:

- پس روانه شده موعظه کردند که توبه کنند و بسیار دیوها را بیرون کردند و مریضان کثیر را روغن مالیده شفا دادند (۲۳).

سخن مرقس به واقع‌شدن تدهین و تصریح می‌برد دستور عیسی به رسولان برای درمان بیماران و بخش‌های دیگری از عهد جدید که بر این مأموریت تصریح دارد، اعضای شورای ترنت را مجاب کرد که تدهین بیماران نیز ناشی از دستور حضرت مسیح بوده است. شورای ترنت یکی از مهم‌ترین شوراها سراسری کلیسای کاتولیک بود که بین سال‌های ۱۵۴۵ و ۱۵۶۳ میلادی ۲۵ جلسه در ترنتو و بولونیا در شمال ایتالیا برای بازنگری و اصلاحات در ساختار عقیدتی مسیحیت برگزار کرد و در مصوبات این شورا همان‌گونه که در بالا ذکر شد «آیین مسح بیماران» در زمره اعمال حضرت عیسی و در ردیف «رازها»ی کلیسای کاتولیک پذیرفته شد و مقدس تلقی گردید. در متن این مصوبه که در قالب اعتراف‌نامه تنظیم شده، آمده است که به طور معقول هفت آیین مقدس در شریعت جدید وجود دارد که عبارتند از: تعمید، تأیید، عشای ربانی، توبه، تدهین نهایی، درجات مقدس و ازدواج (۱۹).

البته از آنجا که مسح با روغن ارزش درمانی شناخته‌شده‌ای در میان یهودیان داشته، طبیعی است که رسولان نیز از آن در درمان بهره برده باشند. اما آن‌ها با انجام این کار، در واقع روغن را به نشانه‌ای برای اعطای لطف ویژه پروردگار به افراد بیمار ارتقا داده و آن را به یکی از نشان‌ها و نمادهای آیینی مسیحیت در امر درمان بدل کرده‌اند. از این روست که دیگر نمی‌توان سنت تدهین در مسیحیت را با تدهین در طب ایرانی

خود دارم، چون به یکی بگویم برو می‌رود و به دیگری بیا می‌آید و به غلام خود فلان کار را بکن می‌کند * عیسی چون این سخن شنید متعجب شده به همراهان خود گفت: هر آینه به شما می‌گویم چنین ایمانی در اسرائیل هم نیافته‌ام * پس عیسی به یوزباشی گفت: برو بر وفق ایمانت ترا عطا شود که در ساعت خادم او صحت یافت (۲۲).

- و چون به نزد جماعت رسیدند، شخصی پیش آمده نزد وی زانورده عرض کرد * خداوند، بر پسر من رحم کن، زیرا مصروع و به شدت متألم است، چنانکه بارها در آتش و مکرراً در آب می‌افتد * و او را نزد شاگردان تو آوردم نتوانستند او را شفا دهند * عیسی در جواب گفت: ای فرقه بی‌ایمان کج‌رفتار! تا به کی با شما باشم و تا چند متحمل شما گردم؟ او را نزد من آورید! * پس عیسی او را نهیب داده دیو از وی بیرون شد و در ساعت آن پسر شفا یافت * اما شاگردان نزد عیسی آمده در خلوت از او پرسیدند: چرا ما نتوانستیم او را بیرون کنیم؟ * عیسی ایشان را گفت: به سبب بی‌ایمانی شما، زیرا هر آینه به شما می‌گویم اگر ایمان به قدر دانه خردلی می‌داشتید، بدین کوه می‌گفتید از اینجا بدانجا منتقل شو! البته منتقل می‌شد و هیچ امری بر شما محال نمی‌بود * (۲۲).

از دو شاهد مذکور این نتایج حاصل می‌شود:

- هر کس به حسب ایمانش از شفا برخوردار می‌شود؛
- شفادهنده نیز باید به آنچه انجام می‌دهد، ایمان داشته باشد؛
- عیسی گاه بدون لمس بیمار و صرفاً با سخن‌گفتن با بیمار و گاه از راه دور به شفای بیماران می‌پرداخت؛
- شاگردان عیسی نیز به شفای بیماران می‌پرداختند. انجیل متی این کار را ناشی از قدرتی که عیسی به آنان داده بود، می‌داند. جالب آن است که شاگردان نیز هر بیماری و رنجی را شفا می‌دادند و قدرت زنده‌کردن مردگان را نیز داشتند:

- و دوازده شاگرد خود را طلبیده ایشان را بر ارواح پلید قدرت داد که آن‌ها را بیرون کنند و هر بیماری و رنجی را شفا دهند * این دوازده را عیسی فرستاده به ایشان وصیت کرده گفت: و چون می‌روید موعظه کرده گوید که ملکوت آسمان نزدیک است * بیماران را شفا دهید، ابرصان را طاهر سازید، مردگان

یا هندی مقایسه کرد. این ارزش افزوده را می‌توان نوعی خصوصی‌سازی برای مسیحیت در نظر گرفت که از یک موضوع عرفی به انضمام موضوعی اعتقادی یک آیین مذهبی طراحی کرده است.

همین آشنایی‌زدایی - یعنی ارتقای یک روش درمانی به یک آیین مذهبی - سبب می‌شود که به آسانی نتوان این موضوع را در حوزه پزشکی جای داد، زیرا چنین پیداست که آیین تدهین ناظر به درمان روحی و معنوی است و از این راه بر جسم اثر می‌گذارد. به عبارت دیگر پیش‌فرض درمان‌های تک‌روش درهم‌تنیدگی روح و جسم و یا حتی یکسان‌انگاری آن‌هاست. باید در نظر داشت که اولین مسیحیانی که از یهودیت به مسیحیت گرویده بودند، جنبه‌های جسمانی و روحانی طبیعت انسان را از هم جدا نمی‌دانستند و در نتیجه به شفا در ارتباط با کل انسان می‌اندیشیدند. عهد عتیق بر این باور بود که بیماری مکافات و پاداش گناه شخص است و در عین حال وسیله‌ای است برای تهذیب و آزمودن قابلیت‌های انسان تا بتواند با وفاداری و ایمان خدا را بپرستد. از این رو آیین تدهین بیماران در مسیحیت افزون بر آنکه برای بهبود وضعیت جسمانی بیمار به کار می‌رود، پیروزی بر دو عامل شرارت انسان و کار شیطان را نیز روشن می‌سازد. به عبارت دیگر، در تدهین بیماران می‌بایست تأثیرات جسمانی همانند تأثیرات روحانی ارزیابی گردند (۲۴).

۲-۳. اجراکنندگان راز: یکی دیگر از مبانی راز تدهین انجام‌دهندگان آن در مقام سبب فاعلی‌اند. پرسش این است که بعد از عیسی و رسولانش چه کسی می‌تواند این سنت را تداوم بخشد؟ کلیسای کاتولیک معتقد است بنیان نخستین کلیسا را شخص مسیح نهاده و او پطرس را برای این کار برگزیده است. در انجیل متی آمده است:

- عیسی وقتی به نواحی قیصریه فیلیس رسید، با شمعون پطرس گفت: خوشا به حال تو ای شمعون بن یونا * و من نیز تو را می‌گویم که تویی پطرس و بر این صخره کلیسای خود را بنا می‌کنم و ابواب جهنم بر آن استیلا نخواهد یافت * و کلیدهای ملکوت آسمان را به تو می‌سپارم و آنچه بر زمین

ببندی در آسمان بسته گردد و آنچه در زمین گشایی در آسمان گشاده شود (۲۲).

بنابراین میراث مسیح و راز و آیین اصلی در واقع خود کلیساست که هفت راز دیگر از دل آن بیرون می‌آیند و استمرار می‌یابند.

- پس عیسی پیش آمده به ایشان خطاب کرده و گفت: تمامی قدرت در آسمان و بر زمین به من داده شده است * پس رفته، همه امت‌ها را شاگرد سازید و ایشان را به اسم اب و ابن و روح‌القدس تعمید دهید * و ایشان را تعلیم دهید که همه اموری را که به شما حکم کرده‌ام، حفظ کنند و اینک من هر روزه تا انقضای عالم همراه شما می‌باشم (۲۲).

این است آن رسالتی که عیسی بر دوش شاگردان گذارده است؛ رسالتی که رسولان به جانشینان خود محول کرده‌اند و کلیسای کاتولیک - به تصریح پاپ بندیکت هفتم^۵ و پاپ پل ششم^۶ - امروزه خود را عهده‌دار آن می‌داند:

- کلیسا از جانب خداوند مأمور است تا بیماران را شفا بخشد، لذا سعی دارد از راه رسیدگی به آنان و همچنین از راه دعا و شفاعت، ایشان را همراهی کند. راز تدهین بیماران فقط توسط کشیشان (اسقفان یا کشیشان) عطا می‌شود (۲۵).

- با تدهین بیماران با روغن مقدس و دعای کشیش، کل کلیسا بیماران را به خداوند رنج‌کش و جلال یافته [حضرت عیسی] می‌سپارد تا او آنان را عزت دهد و نجات بخشد. به علاوه کلیسا آنان را تشویق می‌کند که با پیوند آزادانه خود با مصیبت و مرگ مسیح در نیکی کردن به قوم خدا سهیم باشد (۲۶-۲۷).

۳-۳. دریافت‌کنندگان راز تدهین: در تعالیم جامعه مسیحیان اولیه، کسانی که این آیین مذهبی را دریافت می‌کردند، بیماران بودند. قبل از قرن هجدهم تفسیر بسیار گسترده‌ای برای تعیین بیماری و مرضی که مستلزم دریافت راز تدهین بود، وجود داشت و این راز به عنوان وسیله نجات بیمار از مرگ مورد توجه قرار می‌گرفت (احتمالاً از این رو که معجزات مسیح در شفای بیماران اغلب مربوط به بیماری‌های سخت و مزمن و امراض لاعلاج بود)، ولی در آن زمان این

خانواده، بیمارستان یا کلیسا انجام گیرد یا برای گروهی از بیماران.

- اما به مرور در مسیحیت کاتولیک غربی، کاربرد روغن مقدس برای شفابخشی جای خود را به تدهین به عنوان آمادگی رسمی برای مرگ داده است (۲۹).

۳-۴. روغن مقدس (نشانه محسوس): روغن در روزگاران قدیم و در قوم بنی‌اسرائیل باستان همانند غذا برای تجدید قوا و تازگی، مداوای زخم‌ها، روشنائی و دست‌گذاری رهبران سیاسی و مذهبی و تقدس‌بخشیدن به مکان‌ها و اشیاء به کار می‌رفت (۳۰)، اما هیچ روغن یا چربی نمادین‌تر از روغن زیتون در میان آنان وجود نداشت، در نتیجه این روغن زیتون معطر بود که به عنوان روغن مسح مقدس انتخاب شد (۳۱).

روغن زیتون معطر که نمادی از سنتی کهن در بنی‌اسرائیل بود، به عنوان نشان محسوس در اجرای راز تدهین در مسیحیت نیز برگزیده شد، اما این روغن صرفاً یک نماد از ایمان به محبت خداوند و قدرت شفای روح‌القدس به شمار می‌آمد، زیرا بر طبق اعتقاد کلیسا عیسی را نیز خداوند به روح‌القدس و قدرت خویش مسح کرده بود و از این رو، قادر به شفای بیماران بود:

- و عیسی ناصری را که چگونه خداوند او را به روح‌القدس و قوت مسح نمود که او سیر کرده اعمال نیکو به جا می‌آورد و همه مقهورین ابلیس را شفا می‌بخشید، زیرا خدا با وی می‌بود (۳۲).

همانطور که ذکر گردید، مسیح این قدرت را به رسولان سپرد و یکی از آخرین تعلیماتش به ایشان این بود:

- و این آیات همراه ایمان‌داران خواهد بود که به نام من دیوها را بیرون کنند و به زبان‌های تازه حرف زنند * و مارها را بردارند و اگر زهر قاتلی بخورند، ضرری بدیشان نرساند و هرگاه دست‌ها بر مریضان گذارند، شفا خواهند یافت (۲۳).

بر اساس معتقدات کلیسای کاتولیک این قدرت از عیسی به رسولان و از آنان به شاگردانشان رسید که اصحاب نخستین کلیساها بودند و اصحاب کلیساهای امروز نیز در انجام این کار نیابت از مسیح دارند. این سلسله در اصل تداوم سنت مسیح را

آیین حتی برای رهایی از بیماری‌های جزئی نیز اجرا می‌شد (احتمالاً به سبب گزارشی که متی از درمان تب به دست عیسی مسیح داده است یا به سبب گزارش اناجیل از رجوع «هر صاحب دردی» به عیسی و اینکه او «هر مرض و رنجی» را شفا می‌داد)، اما از قرن هجدهم به بعد اغلب این تمایل وجود داشت که بیشتر بر جنبه روحانی این راز تأکید شود تا جنبه جسمانی آن و در نتیجه، شرایط بسیار محدودکننده‌ای برای دریافت‌کننده راز به وجود آمد. تفسیری هم که از «نجات از مرگ» ارائه شد، این بود که «بیماری، دریافت‌کننده را در خطر مرگ قرار داده باشد»، به هر حال، در تاریخچه اجراکنندگان و دریافت‌کنندگان این راز در قرون مختلف به اجمال می‌توان چنین گفت:

- قرن سوم تا هشتم: برای اولین بار از ایپولیتو رومی (Ippolito Ippoliti) (۲۱۵ م.) در مورد دعا بر روی روغن‌ها مدارکی در دست داریم، اما پاپ اینوچنسو اول (Pope Innocent I) (۴۱۶ م.) در نامه خود به اسقف گوبیو (Gubbio) چنین می‌گوید: «نه فقط کشیشان، بلکه ایمان‌داران نیز می‌توانند بیماران را با روغنی که توسط اسقف تبرک‌شده مسح و برای آن‌ها دعا کنند.» در این دوره تدهین بیماران توسط کشیشان یا افراد خانواده انجام می‌شد (۲۸).

- رساله پاپ پل ششم (۱۹۷۲): آیین تدهین محضران که می‌توان - و بهتر است - آن را تدهین بیماران نامید، فقط مختص کسانی که در آستانه مرگ هستند، نمی‌باشد. از این رو هر زمانی که کسی به دلیل بیماری یا پیری در خطر مرگ باشد، همان موقع زمان دریافت این آیین فرا رسیده است (۲۶). این آیین با تدهین پیشانی و دست‌های آن‌ها با روغن تبرک‌یافته از درخت زیتون یا از درخت مناسب دیگر، اجرا می‌شود. دعا تنها یک بار خوانده می‌شود. اگر بیمار تدهین شود و بعد بیماری او شفا یابد، دوباره هنگامی که به یک بیماری مهلک دچار شد، می‌تواند این آیین فیض‌بخش را دریافت نماید. اگر در طول همان بیماری وضعیت شخص بیمار وخیم‌تر شد، می‌توان این آیین را تکرار کرد. تدهین بیماران نیز مانند سایر آیین‌ها، آیینی عبادی و جمعی است، خواه در

Per istam Sanctam unctionem et suam Piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti.

خداوند به واسطه این تدهین مقدس و رحمت و محبت خویش تمام گناهای را که به وسیله جسم و گوش و زبان و... مرتکب شده‌ای ببخشد (۲۶).

اما پاپ پل ششم، دویست و شصت و دومین رهبر کلیسای کاتولیک، در ۳۰ نوامبر سال ۱۹۷۲ میلادی در اساسنامه رسولی خود با نام «مسح مقدس بیماران» به منظور اشاره داشتن دعا به همه جنبه‌های این راز، دعای زیر را جانشین دعا‌های پیشین کرد و پس از آن استفاده از دعا‌های دیگر ترک گردید:

Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam adiuvet te Dominus gratia Spiritus Sancti, ut a peccatis liberatum te salvet atque propitius allevet.

باشد که از طریق این مسح مقدس، خداوند در محبت و رحمت خود تو را با فیض روح القدس مدد نماید. باشد خداوندی که تو را از گناه آزاد می‌سازد، تو را نجات بخشد و برخیزاند.

بیمار پس از مراسم تدهین می‌تواند قربانی مقدس را تناول کند که در مورد محتضین، از آن با عنوان «خوراک سفر یا توشه راه» نام برده می‌شود (۲۵).

نتیجه‌گیری

شیوه‌های درمانی تکرش که به واسطه اتصال به یک منبع فراطبیعی برای معتقدین سلامت را به ارمغان می‌آورد، یک درمان مذهبی است که از دیرباز در میان برخی اقوام رواج داشت. فارغ از اینکه این درمان نتیجه تأثیر دارونما یا یک تأثیر واقعی است، باید پذیرفت که تنوع آن فراوان است. مطالعه موردی آیین تدهین در کلیسای کاتولیک نشان می‌دهد که این آیین با توجه به شرایط اجرا و روش واحدی که برای درمان بیماران بدون توجه به نوع بیماری دارد، نوعی درمان تکرش محسوب می‌شود. سنت تدهین بیماران با روغن متبرک و خواندن دعای مخصوص، در ابتدا به عنوان یک

عهده‌دار است. برای همین، حتی روغن نیز لازم است در این سلسله جای بگیرد و ابتدا به دست یک اسقف متبرک شود تا دیگر خادمان قانونی بتوانند از آن بهره ببرند.

تبرک سالانه روغن زیتون که در تدهین بیماران به کار می‌رود، در صبح پنجشنبه مقدس انجام می‌گیرد. بلافاصله پس از نماز صبح یا در ساعت سوم همین روز، تا به روزهای درد و رنج و مرگ مسیح نزدیک باشد. همچنین از آنجا که مردم در روز عید قیام تعمید می‌یابند، روغن باید تقدیس شود تا برای مراسم تعمید آماده باشد (۲۸). از این رو ظرف روغنی را که به کلیساهای محلی یک اسقف‌نشین داده می‌شود، نزد اسقف می‌آورند (زیرا کشیش اجازه تقدیس روغن را ندارد). در مراسم رسمی و تشریفاتی ادعا می‌شود که نیروی شر قدرت خود را از روغن کنار کشیده و نیروی خیر و سلامت در روغن ساکن شده است (۲۴).

برگزاری این راز تقدیس‌کننده اساساً در تدهین روغن خلاصه می‌شود که تا جای ممکن توسط اسقف برکت داده شده است: - این تدهین بر پیشانی و دستان بیمار (در آیین لاتین) یا بر قسمت‌های دیگر تن بیمار (در آیین‌های دیگر) انجام می‌گیرد. این مراسم با دعای کشیش همراه است که فیض خاص این راز تقدیس‌کننده را درخواست می‌کند (۲۵).

۳-۵. دعای راز تدهین: مردمان روزگار عهد عتیق و پس از آن، لعنت و برکت را در زندگی انسان بسیار مؤثر می‌دانستند. در چنین تفکری برای مسح بسیار مناسب بود که نشان ظاهری برکت (روغن) را همچون وسیله‌ای برای رساندن کلام نجات‌بخش به انسان‌ها به کار برند. به عبارت دیگر، نشان محسوس چیزی است که کلام، معنی رازگونه‌ای به آن می‌بخشد.

در راز تدهین، عملی که انجام می‌گیرد همان تدهین است، ولی معنی رازگونه آن به واسطه کلام مشخص می‌شود. در طی قرون متمادی دعا‌های مختلفی در اجرای این راز خوانده می‌شد که در کتب مختلف ثبت شده‌اند. برای نمونه، پیش‌تر این دعا خوانده می‌شد که منطبق بر پنج حس ظاهری انسان بود:

درمان تک‌روش تلقی نشده بود، اما به مرور در طول تاریخ تحول یافت و در سازمان کلیسا تکامل پیدا کرد و به عنوان یکی از رازهای هفت‌گانه پذیرفته شد و کشیشان با این روش اقدام به درمان کردند. تدهین در مسیحیت در اصل مبتنی بر ارتباط با یک حوزه غیر مادی است که شفا از طریق آن محقق می‌گردد.

مشارکت نویسندگان

کامران محلوجی: نگارش مقاله.

مه‌سیما عبدلی: جمع‌آوری منابع.

محسن باغبانی: گردآوری اطلاعات.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

پی‌نوشت

۱- در قرن چهارم میلادی اختلاف عقیده بین مسیحیان بالا گرفت و گروه‌های مسیحی تصمیم گرفتند برای حفظ شالوده اعتقادی خود و تفکیک بین خودی و غیر خودی در اصحاب کلیسا اعتقادنامه‌ای تدوین و در آن اصول اولیه و مهم دینی خود را تشریح نمایند. این اعتقادنامه در اصل پاسخی بود به آریوس (Arius)، یکی از کشیشان ارشد اسکندریه که در سال ۳۱۹ میلادی تعلیماتی را گسترش می‌داد که با عقاید رایج آن

دوران منافات داشت. او معتقد بود که داد پسر خدا وجودی ازلی نبوده و خدای پدر او را از نیستی خلق کرده است. به این ترتیب، مسیح مخلوق خدا است. برای جلوگیری از گسترش اختلافات عقیدتی کنستانتین (Constantine) شورای متشکل از همه اسقفان سراسر جهان در سال ۳۲۵ میلادی در شهر نیقیه تشکیل شد که نخستین شورای بین‌الکلیسایی به شمار می‌رفت. کلیسای کاتولیک بر شالوده این اعتقادنامه شکل گرفت، البته در قرن‌های بعد متن این اعتقادنامه تغییر کرد (۳).

۲- بنا بر گفته دکتر محسن ناصری در کتاب «مروری بر کلیات طب سنتی ایران»، طب سنتی ایرانی، مکتب طبیبی مبتنی بر آموزه‌های حکیمان ایرانی در دوران اسلامی است و دارای قواعد و ترمینولوژی ویژه‌ای است.

۳- نخستین پادشاه سرزمین اسرائیل (۱۰۷۹-۱۰۰۷) قبل از میلاد).

۴- انجیل (۱۱۰-۶۶ میلادی)، کتاب مقدس مسیحیان، شرح و آموزه‌های حضرت عیسی، پیامبر مسیحی است که مشتمل بر چهار بخش متی، مرقس، لوقا و یوحنا با عنوان عهد جدید است که نویسندگان آن‌ها دقیقاً شناخته‌شده نیستند و هر کدام روایتی خاص از زندگی حضرت عیسی بیان می‌کنند.

۵- پاپ کلیسای کاتولیک روم در سال‌های ۹۸۳-۹۷۴ میلادی.

۶- پاپ کلیسای کاتولیک روم در سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۶۳ میلادی.

References

- Mahlooji K, Baghbani M, Abdoli M, Mahnam SH. A Vision for "Mythical Treatment". *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2021; 12(1): 71-78. [Persian]
- Holroyd S. The elements of Gnosticism. Edited by Ismailpour A. Tehran: Ostureh; 2009. [Persian]
- Nazari A, Meybodi Yazdi MMF. Barahin Kalami-Ghorani Tazad Taslis va Tohid. *Journal of Eteghadi Kalami Researches*. 2017; 7(25): 123-144. [Persian]
- Eliade M. From Medicine Men to Muhammad. Edited by Salehi AM. Tehran: Varjavand; 2003. [Persian]
- Noll Mark A. The New Shape of World Christianity: How American Experience Reflects Global Faith. Downers Grove, Illinois: IVP Academic; 2013. p.191.
- Vaticanan. Bollettino: Pubblicazione dell'Annuario Pontificio e dell'Annuario Statistico della Chiesa. Available at: <https://www.press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/03/25/0180/00411.html>. Accessed Nov 29, 2023.
- Bayat D, Mohammadbeigi A, Parham M, Mehrandasht A, Hashemi M, Mahlooji K, et al. The Effect of Massage on Diabetes and its Complications: A Systematic Review. *Crescent Journal of Medical & Biological Sciences*. 2020; 7(1): 22-28.
- Esfahani SSS, Omidian M, Choopani R, Mahluji K, Riahi SM, Chaichi M, et al. Investigating the effect of traditional Iranian massage (Kermanshahi style) on the clinical symptoms of knee osteoarthritis. *Arch Pharm Pract*. 2020; 11(S1): 173-181.
- Rosenblum J. Kosher olive oil in Antiquity was reconsidered. *Journal for the Study of Judaism*. 2009; 40(3): 356-365.
- Manoukian A. Ayinhaye Kelisa. Edited by Hairapetian M. Payman. 2004; 30(8): 136.
- Available at: <https://www.pocf.ca/S.M.P.O.C>. Accessed November 27, 2020.
- Kilmartin EJ. The Sacraments sign of Christ, Sanctifier and High Priest. Mahwah, NJ: Paulist Press; 1962.
- The Bible: Old Testament: Book of Ezekiel. London: British and Foreign Bible Society. 16: 8-9.
- The Bible: Old Testament: Book of Ruth. London: British and Foreign Bible Society. 3: 1-3.
- The Bible: Old Testament: Book of Isaiah. London: British and Foreign Bible Society. 61:3, 1:6-7, 61:1.
- The Bible: Old Testament: Second book of Samuel. London: British and Foreign Bible Society. 14:2.
- Grami B. Plants of the Old Testament. Iran Namag. 2013; 28(2): 68-96.
- The Bible: New Testament: Gospel of Luke. London: British and Foreign Bible Society. 7:44-47, 23:55-56, 10:34, 10:8-9.
- The Bible: New Testament: Gospel of Mark. London: British and Foreign Bible Society. 16:1, 6:12-13, 3:9-15, 16:17-18.
- The Bible: Old Testament: Book of Daniel. London: British and Foreign Bible Society. 10:2-3.
- The Bible: New Testament: Gospel of John. London: British and Foreign Bible Society. 19:39-41.
- The Bible: New Testament: Gospel of Matthew. London: British and Foreign Bible Society. 8:5-13, 9:10-13, 9:18-33, 10:1-8, 17:14-20, 17:17-19, 18:19-20-25, 26:6-12, 28:18-20.
- The Bible: Old Testament: Second book of Samuel. London: British and Foreign Bible Society. 14:10-32.
- Merkelbakh R. Ein persisch-römischer Mysterienkult (Germany). Mithras: Ayin va Tarikh. Edited by Gholizadeh T. Tehran: Akhtaran; 2008. [Persian]
- Eliade M. Rites and Symbols of Initiation. 1st ed. New York: NY Harper and Row; 1958. p.115-122.
- The Bible: Old Testament: Book of Exodus. London: British and Foreign Bible Society. 15:26, 30:22-33.
- The Bible: Old Testament: First book of Samuel. London: British and Foreign Bible Society. 10:1-2.
- Halfmann J. The New Catholic Encyclopedia. 2nd ed. London: Gale; 2002. Vol.1 p.480.
- Talmon SH. King, cult and calendar in ancient Israel: Collected studies. London: Brill; 1986. p.36.
- Mataix J, Barbancho FJ. Olive oil in Mediterranean food. In Olive oil and health. Wallingford UK: CABI; 2006. p.1-44.
- Madsen TG. The Olive Press: A Symbol of Christ: The Allegory of the Olive Tree. Salt Lake: Deseret Book Co; 1994. p.1-10.
- The Bible: Old Testament: Book of Deuteronomy. London: British and Foreign Bible Society. 6:10-11, 28:15-40, 28:58-61, 32:39.